

„minden papírdarab

Alig telt el egy évtized Lukács György halála óta, és 1980-ban megjelent az Akadémiai Kiadónál a *Veröffentlichungen des Lukács-Archivs. Aus dem Nachlaß von Georg Lukács* kiadványsorozat első kötete. A szerkesztő előszava egy idézet idézetével kezdődik: „Mi az értéke a régi filológiának a marxista történelemkutatás számára? Érdemes-e egy marxistának, polgári filológus módjára, »minden papírdarabkára« vadászni, melyet valamikor valamely jeles személyiség írt, hogy ilyen dokumentumok rendezése, kronologizálása stb. révén, amennyire csak lehet, pontosabbá tegye az egyes személyiségek fejlődésvonalait és fejlődésük állomásait?” A kérdést Franz Mehring nyomán Lukács György tette fel 1931-ben, amikor recenziót írt egy Münchenben megjelent kötetéről, amely értékes dokumentumokat közölt Dosztojevskij irodalmi hagyatékából. Mehringgel vitázva Lukács nem csupán azt hangsúlyozta, hogy rendkívül fontos a kiemelkedő gondolkodók és művészek örökségének filológiai feltárása, hanem azt is, hogy az egyes alkotók munkásságának valamennyi leletét, tevékenységük minden szakaszának fennmaradt emlékét különösen akkor kell a maguk teljességében, úgy szólván napról napra megvizsgálni és közzétenni, ha életútjuk *világtörténetileg reprezentatív*, vagyis az emberiség történelmi sorsfordulóihoz kapcsolódva, alapvető társadalmi, szellemi és kulturális mozgásokat fejez ki.¹

A kommunista hagyaték dokumentumai eltüntetésének vagy meghamisításának időszakát után nem volt könnyű maradéktalanul követni azt a lukácsi alapvet, hogy nemcsak érdemes, de elengedhetetlen egy hagyaték minden darabkája vadászni és valamennyit maradéktalanul közzétenni. Ez volt alapításakor és ez maradt a Lukács Archívum alapelve és gyakorlata.

Lukács György, aki a 19. századi előzményekhez, Hegelhez és Marxhoz kapcsolódva lett a 20. század kommunizmusának legna-

gyobb filozófusa², végrendeletében a Magyar Tudományos Akadémiára hagyományozta könyveit, kéziratait és levelezését. 1978. március 1-jén lettem a Lukács Archívum vezetője és azzal a feladattal bíztak meg, hogy hagyatékot *őrző helyből* az MTA Filozófia Intézetének részeként jöjjön létre Lukács György archívuma és Könyvtára mint *tudományos kutatóhely*. Kinevezésemben valószínűleg nem az játszott a fő szerepet, hogy egyetemi tanulmányaimat történelem-filozófia szakon kezdem az ELTE-n, majd filozófia-esztétika-etika szakon fejeztem be Leningrádban, hanem talán inkább az, hogy kandidátusként és az MSZMP tagjaként (politikailag megbízhatónak számító személyként) kerültem haza a Szovjetunióból. Egykori budapesti csoportársaim közül többen Lukács hívei lettek, például Bence György, Bertalan László, Hamburger Mihály³. Én nem voltam az *óvoda* tagja⁴.

A Lukács Archívum és Könyvtár létrehozása jelentős lépés volt a magyar szocializmus ideológia- és tudománytörténetében. Nem valószínű, hogy amikor a párt és az Akadémia vezetői döntésüket meghozták egészen pontosan tudatában voltak annak, hogy „Az archívum egy külsőleges helyet, a konzignáció technikájának topografikus alkalmazását, egy *tekinthetőséggel rendelkező szerv és hely* (az arkchón, az *arkheion*, vagyis igen gyakran az állam, sőt az apavagy testvérjogú állam) megteremtését feltételezi. Az archívum soha,

„ *Példaszerű előzménynek tekinthető az 1950-ben létrejött római Antonio Gramsci Alapítvány és Kutatóintézet.* „

egyetlen olyan intuitív anamnézikus aktusban sem tárulkozik fel, mely étellel telve, ártatlanul vagy semlegesen keltené életre egy esemény eredendő mivoltát.”⁵ Tökéletesen tisztában voltak azonban azzal, hogy nem szabad lemondani a dokumentum felett gyakorolt hatalom megszerzéséről. „Végeredményben ki gyakorol hatalmat az archívum intézménye felett? Miként tehetünk eleget az emlékeztető, indíciom, bizonyíték, és tanúságtétel között fennálló összefüggéseknek? Gondoljunk csak a »revizionizmus« válfajai körül folyó vitára!”⁶

A marxizmus alapítói munkásságának tudományos kutató intézete, múzeuma, könyvtára és levéltára a moszkvai Marx–Engels Intézet 1921-ben jött létre. 1925-ben Czóbel Ernő az intézet igazgatóhelyettese pontosan megfogalmazta e hatalmas gyűjtemény (a könyvtárnak ekkor már több mint 100 000 kötete volt) hivatását: „Marx elméletét, egész szellemi munkáját mind módszer, mind tartalom tekintetében minél teljesebben, minél reálisabban... *reprodukálni, rekonstruálni.*”⁷

Lukács tökéletesen tisztában volt azzal, hogyan fest egy archívum és azt is tudta, hogy milyen munka folyik a Marx–Engels Intézetben⁸. Az intézet munkatársaként egyik feladata a Marx-kéziratok kibetűzése⁹ volt. Ekkor „elmentmondásos feltételek között folyik a Marx-kutatás és -kiadás, a marxi-engelsi esztétika felfedezése a Marx–Engels Intézetben, ahol éppen Lukács rövid moszkvai tartózkodása idején sok minden átalakulóban van, korszakváltás megy végbe. A politikai, szervezeti, személyi változások (Rjzanov eltávolítása¹⁰, egyesítés a Lenin Intézettel az 1931. november 3-i párthatározat alapján stb.) kedvezőtlenül hatottak például az Intézet für Sozialforschunggal való együttműködésre.”¹¹

Kétlem, hogy a Lukács Archívum alapításakor bárkinek eszébe jutott volna a börtönt járt Czóbel szövege az IMEL-ről, vagy a börtönt járt Lukács emlékezetes története Rjzanovról.

Nem példaként szolgált, de példaszerű előzménynek tekinthető az 1950-ben létrejött római Antonio Gramsci Alapítvány és Kutatóintézet, amely Gramsci hagyatékának gondozása mellett kezdte el az olasz kommunista párt iratait és a nemzetközi munkás és kommunista mozgalom dokumentumait gyűjteni. Hamarosan 1700 folyómeter irat, 10 000 kötetes könyvtár, 4000 periodika állt a kutatás rendelkezésére.

1951. dec. 21-én megszületett ugyan egy minisztertanácsi határozat a Filozófiai Intézet létrehozásáról¹², ám jellemző módon az valójában csak 1957. febr. 1-jétől kezdett működni, míg az MTA elnöksége szeptember 1-jén döntött hivatalos megalakulásáról.

Az intézet sorsát meghatározó folyamat Lukács György helyzetének alakulása volt. „Hosszú elszigeteltség és némaság után 1965-ben megjelent Lukács esztétikai főműve *Az esztétikum sajátossága*. Ugyanebben az esztendőben az MSZMP KB kultúrpolitikai munkaközössége által kiadott állásfoglalás kedvezően ítélte meg a lukácsi esztétika alapkategóriáit, elsősorban realizmusértelmezését, 1967-ben pedig Lukács visszakapta párttagságát, és visszatérhetett a tudományos közéletbe. Tanítványai ezekben az években már olyan szervezett csoportot alkottak – a későbbi „Budapesti Iskola” előzményét –, amely egyre meghatározóbb módon volt jelen a hazai filozófiai és szellemi életben, egyebek között a Filozófiai Intézet életében is. Más kutatóhelyeken Heller Ágnes és Fehér Ferenc, az intézetben Márkus György, Vajda Mihály és Zoltai Dénes, Hermann István és tanítványaik a reformmarxizmus szellemében fejtettek ki egyre élénkebb szellemi tevékenységet.”¹³

A „reformmarxizmus” szelleme pontosabban fogalmazva a *marxizmus reneszánszának* lukácsi koncepciója volt. Lukácsot követve a tanítványok körében is megfogalmazódott az „olvasás” igénye az hogy a marxizmus radikálisan szakítson mindennel, ami a terror igazolására szolgált és térjen vissza

Lukácsra vadászni...”

Egy archívum történetéhez

a forrásokhoz, Marxhoz, Leninhez, illetve a húszas évek Lukácsához. Ez volt az úgynevezett „praxisfilozófia” alapja.

A marxizmus reneszánszának filozófiai koncepciója arra épült, hogy „a fiatal Marx írásaiból átvett igazságok pozitív antropológiai, történetfilozófiai rendszerré álltak össze. Az ember természeténél fogva szabad társadalmi lény. Biológiai természetének és társadalmi környezetének sajátosságai meghatározzák ugyan a fennmaradását biztosító kulturális környezetet, de csak mint negatív határfeltételét. E határok között az emberek teremtik kultúrájukat, a korábbi tevékenység eredményeire építve. Am ez az antropológiai tény a történetfilozófia távlatából csupán mint lehetőség jelenik meg, amely csak hosszú evolúciós folyamat eredményeként válik valósággá. Ez ideig nem az emberek szabadon választott és tudatosan összehangolt céljai határozták meg a társadalom történetét. A korábbi fejlődés eredményei második természetként uralkodnak a társadalmon. Az emberek csak most, a történelmi jelenben válnak képessé arra, hogy tudatos és kollektív ellenőrzést gyakoroljanak társadalmi életük evolúciója felett. E lehetőség megjelenése – legalábbis a földgolyó kedvező helyzetben lévő részén – az evolúció objektív tendenciáinak az eredménye.

Kihaszználása azonban a gyakorlat – a »praxis« – kérdése, ezt önmagában az objektív körülményeknek semmiféle együttese nem biztosítja.”¹⁴

Mint ismeretes, a szocializmus építése során gyakran (olykor fokozottan, de majdnem mindig) „helyzet” volt. A helyzet a hetvenes években úgy festett, hogy Lukács György a hazai és nemzetközi népi demokratikus kommunista és munkásmozgalomban korántsem volt egészen *comme il faut*. Nem merültek ugyanis még teljesen feledésbe az 1956-os kormány tagjának „revizionista” vétkei. Nagy Imrét 1958-ban kivégezték. 1960-ban jelent meg (Kelet-) Berlinben az a magyar, szovjet és NDK-beli szerzők kritikáit (végíté-

leteit) közlő kötet, amely teljesen megsemmisítő csapást volt hivatva mérni a Nagy Imre-csoport tagjára, Lukács eltévedéseinek egész történetére¹⁵ (távol volt ekkor még felemás rehabilitálása).

1956-ot először Lukács György nevezte *népfelkelésnek*,¹⁶ és csak 1967-ben került sor (nem arra, hogy helyreállítva párttagságának folytonosságát visszavegyék, hanem) arra, hogy *visszazárják* a szocialista pártba¹⁷. Hagyatékának befogadása a Magyar Tudományos Akadémiára, melynek Lukács, akár csak számos európai akadémianak tagja volt, rehabilitálása kezdetének számított. (Közvetlenül a rendszerváltozás után kísérlet történt ugyan a kommunista Lukács kizárására, ezt azonban az Akadémia akkori elnöke, Kosáry Domokos rövid úton elhárította.)

Ahogy ilyen esetekben történni szokott, megbízásomat követően hivatott a Pártközpontba a tudomány ügyeivel foglalkozó, helyesebben azokat felügyelő osztályára. Az illetékes elvtárral folytatott (el)beszélgetésből kiderült, hogy a párt „politikai szempontból” feltétlenül szükségesnek ítéli egy zárt levéltári rész elkülönítését az archívumban. Szükséges, akár csak a többi magyarországi történeti levéltári anyag esetében, hogy a kéziratok és a levelezés bizonyos, „politikailag kényes” része titkos maradjon, a kutatás és legfőképpen a publikálás elől (meghatározatlan időre) el legyen zárva.

Elgondolkodva ezen a követelésen, az az egyszerre tragikus és komikus kérdés merült fel bennem, hogy a történeti folytonosság jegyében vajon most az archívum lesz bizonyos papírok Lubjankája? Az NKVD foglyának kiszabadulásért egykor Dimitrov szóló Sztálinnak¹⁸, de ki és mikor fogja majd felszabadítani a fogságra ítélt papírokat? (Akkor még nem tudtam, hogy Lukács moszkvai letartóztatásának következményei milyen mélyen nyúltak bele leendő archívuma állományába: az elko-bozott Goethe-könyv kéziratát és jegyzeteit, mint a *nyomozás szempontjából érdektelenekeket*, azonnal elégették¹⁹.)

A Lukács Archívumban sem alapításakor, sem azután, vagyis soha nem jött létre zárt, a kutatás elől elrejtett titkos részleg. Az a kéréssem egyébként, hogy írásban utasítsanak egyes, pontosan kijelölt kéziratok és levelek elzárására, válasz és intézkedés nélkül maradt.

Közvetlenül Lukács halála után került sor a *filozófusperre*. 1973 márciusában jelent meg a *Néhány társadalomtudós antimaxista né-*

zeteiről született állásfoglalás, valójában az a párthatározat²⁰, amelyben az MSZMP ítéletet hirdette a „Lukács-tanítványok”, a Budapesti Iskola tagjai ügyében. A casus belli Bence György, Kis János és Márkus György 1970–1972 között írt *Hogyan lehetséges kritikai gazdaságtan?* c. kéziratban terjesztett könyve, az *anti-Tőke* volt²¹. Az ítélezés valóságos oka a politikai klímaváltozásban rejlett. A per politikai előzménye a prágai tavaszt követő 1968-ban végrehajtott katonai beavatkozás volt. A leállított reformok (új gazdasági mechanizmus) utáni visszarendezés végrehajtása nyomán született adminisztratív intézkedések azt eredményezték, hogy Heller Ágnes, Fehér Ferenc és Márkus György 1977-ben emigráltak Ausztráliába. Vajda Mihály ösztöndíjjal az NSZK-ba utazott, és így a Budapesti Iskola elhagyta a szocialista Magyarországot.

A párthatározat visszavonására és a rehabilitációra másfél évtized elteltével került sor. A MSZMP KB társadalompolitikai bizottsága ekkor megállapította, hogy „a döntés hibás volt. Az állásfoglalás politikai következményeiben a tudomány és különösen a társadalomtudományok területén egyaránt károkat okozott. A társadalompolitikai bizottság szorgalmazza, hogy vizsgálják felül, illetve töröljék el az

1973-as döntés nyomán hozott állami intézkedéseket.”²²

Közeledett a centenárius.

Az archívum alapítása óta szellemileg-ideológiailag a Lukács György által meghirdetett „reneszánsz marxizmus” jegyében állt, ezt kívánta követni, képviselni. A centenáriumi év elején még érvényben volt a „a filozófusper” határozata és főként annak szelleme kísértett a Lukács György születésének 100. évfordulójára az MSZMP KB mellett működő művelődéspolitikai munkaközösség által készített *Állásfoglalásban*.

A fenyegető nemzetközi botrányt elkerülendő a centenáriumi ünnepséltől vissza kellett vonni Lukács ellen 1956 után született minden – az összes szocialista országban átvett – hivatalos politikai értékelését, amelyek ideológiai tevékenységét, elméletét revizionistának, antimarxistának és ellenforradalminak minősítették.

A 80-as évek közepe a Filozófiai Intézet „fénykora”²³ volt. 1985. április 17–19-én kerülhetett sor a nemzetközi konferenciára, melynek témája jellemző módon nem Lukács teljes életművének értékelése lett, hanem *szűkítettben* „Lukács György helye és szerepe a marxista elmélet 20. századi fejlődésében”²⁴. Annak ellenére, hogy ebben az időszakban nem alakult még ki új „helyzet”, az ak-

tuális ellentmondás forrása jelen volt: „a hivatalos tudománypolitika és az akadémiai tudományosság sajátjaként ünnepelte Lukácsot, miközben a Filozófiai Intézet munkatársai közül egyre többen közeledtek a demokratikus ellenzékhez, azaz ez a látszólag nyugodt, *ügyektől és botrányoktól mentes időszak* a színpalak mögött sajátos belső erőzóiával és szellemi polarizációval járt.”²⁵

Nem véletlen, hogy az *Irányelvekbe* ellentmondásos szöveg került. Egyfelől az ünnepelt korántsem teljesen megérdemelt dicséretben részesült, mivel párttagságának elismerése óta, 1967-től elfogadta a párt irányvonalát és „Et-től kezdve bizalom és az alapvető elvi kérdésekben való egyetértés jellemezte Lukács Györgynek, a kommunista mozgalom régi harcosának, a tapasztalt és tekintélyes ideológusnak a párthoz való viszonyát.”²⁶ Másfelől feddést kapott, mert nyilatkozataiban „számos vitatható és téves mozzanat is található konkrét politikai események, egyes történelmi folyamatok megítélése kapcsán. Lukács egyes nyilatkozatait – amelyeknek ellenőrizetlen és elferdített közlésére maga hívta fel a figyelmet – a burzsoá propagandaszervek élete utolsó éveiben is megpróbálták felhasználni a Szovjetunió és a szocializmus ellen. Ezek a kísérletek nem egy esetben a kommunisták, a marxisták között is bizalmatlanságot keltenek, egyoldalú megítélések forrásává váltak, gátolták és lassították eredményeinek és értékeinek felismerését, azonosítását. E zavaró helyzet kialakulásában szerepet játszottak Lukácsnak azok a tanítványai, akik éppen ezekben az években kerültek szembe fokozatosan a marxizmussal, a kommunista mozgalommal, végül szükségképpen a lukácsi gondolatvilággal”²⁷ Érthetetlen volt és nem derül ki, hogy Lukács tévedéseinek, egyoldalú megítélésének és egyáltalán a „zavaró helyzet” kialakulásának mi köze volt vagy lehetett a tanítványokhoz.

Lukács és tanítványainak politikailag „problematikus” viszonya Lukács halála után szinte azonnal napirendre került. Knopp András 1972 végén azt állapította meg, hogy „A Vajda- vagy Márkus-kérdés nem azonos a Lukács-kérdéssel, mai nézeteik nem azonosíthatók, s nem vezethetők le a lukácsi hagyatékából. Ellenkezőleg: írásaitakat olvasva éppen az tűnik időszerrűnek, hogy a Lukács-iskola terminus mai érvényességét megkérdőjelezzük.”²⁸

Nem felelt meg a valóságnak,

hogy Lukács párttagságának helyreállítása után az alapvető politikai kérdésekben egyetértés jellemezte az MSZMP-hez fűződő viszonyát. A fő ütközőpont a cseh kérdés volt. 1968. augusztus 24-én Lukács levélben tudatta álláspontját:

„Kedves Aczél elvtárs!

Kommunista kötelességemnek tartom Önnel közölni, hogy a cseh kérdés megoldásával és benne az MSZMP állásfoglalásával nem érthetek egyet. Ennek következtében vissza kell vonulnom az utolsó időben gyakorolt közéleti szereplésemről.

Remélem, a magyar fejlődés nem fog olyan helyzethez vezetni, amelyben az igazi magyar marxisták szervezeti rendszabályozása ismét az utolsó évtized szellemi internáltságába kényszerít vissza.

Kérem ezt a levelet Kádár elvtárral is közölni.

Kommunista üdvözléssel:

Lukács György”

1968. október 10-én Aczél György a következő választ küldte Lukácsnak:

„Kedves Lukács elvtárs!

Levelét megkaptam, s kérésére szerint azt megmutattam Kádár elvtársnak is. Tudom, hogy Lukács elvtárs nehéz gondok között írta meg ezt a levelét, s talán nem kell bizonyítanom, hogy az MSZMP is nehéz gondok közepette határozta el a szóban forgó lépéseket. Úgy hiszem, hosszabb távon figyelve az események menetét, Lukács elvtárs is elfogadja a mi álláspontunkat.

*Egyébként úgy vélem, hogy hozzá-
m intézett levele, valamint az AFP-nek adott nyilatkozata megfelel a pártszerűség normáinak, s éppen ezért bízom abban is, hogy szellemi munkájával a továbbiakban is segítséget nyújt. Örölnék, ha Lukács elvtárs segítségünkre lenne abban, hogy egyes tanítványai az önéhez hasonló pártszerűséggel nyilatkoznának ilyen helyzetben.*

Eltársi üdvözléssel:

Aczél György”

Mindkét levélben kommentárt nem igénylő világossággal vannak megfogalmazva az ellentétes álláspontok. Aczél György levele ugyanakkor *taktikai* elemet is tartalmaz. Nem önmagában fontos Lukács magatartásának mint *pártszerű* magatartásnak a minősítése, lényegesebb ennek az értékelésnek az összekapcsolása-szembeállítás az immár pártonkívüli „egyes tanítványok” *pártszerűtlen* nyilatkozatainak meg(él)ítélésével.

Aczél Györgynek a tanítványokra vonatkozó segítség-kérelme annak a kapcsolatnak a fényében értelmezhető és értelmezendő, amely közötté és a Lukács-iskola között a hatvanas években fennállt. Fehér Ferenc 1991-ben részletesen jellemezte ezt a kapcsolatot. 1967 és 1971 között a tanítványok képviselőjében Fehér Ferenc „valóban szót tudott érteni” Aczél Györggyel, persze azon az alapon, hogy mindketten „ugyanazon a helyen” mondták a magukét²⁹. Fehér elismeri szerepét: „a Lukács-kör »iskolamestere« vagy »pedellusa« voltam. Én bizonyos értelemben valóban vállaltam ez a feladatot, hogy »kijáró« embere legyek egy szellemi körnek. A félreértések elkerülése végett: ez számomra mindig a filozófia létezési jogainak az elintézését jelentette, nem pedig személyes előnyök kijárását.”³⁰ Fehér mint *iskolamester* közvetített az „igazi filozófusok” és a hatalom között és visszatekintve pontosan látja, hogy az egykori szerep lényege ugyanakkor más volt. „Én elég hidegfejűen tudtam, hogy amikor Aczél György a kezembe ad egy beszédvázlatot, amelyben mennydörgő szavak vannak Illyésről, és hagyja, hogy a szemébe mondjam: ez egy végzetes balfogás, amire ő azt színpadiasan az orrom előtt széttépi, akkor nem én voltam az, aki most egy sorsfordító döntést hoztattam a magyar kultúrpolitika uraival. Ez nem tanácskérés volt a részükről, hanem információszerezési technika arról, hogy mi az a határ, amelyen nem tanácsos vagy célszerű túlmenniük. Ilyen értelemben ez egy silány és szegényes közvéleménypótlék volt, amelyik egyszer-egyszer az én személyemben kopogott be a Fehér Házba.”³¹

Heller Ágnes és Fehér Ferenc emigrációjuk első éveiben azt tervezték, hogy behatóan foglalkoznak majd az *iskolaalapító* örökségével, megrajzolják pályaképét, összegezik életművének tanulságait. Ehhez a munkához szükségük lett volna Lukács levelezésének még kiadatlan részére, a hagyaték publikálatlan felére és a kéziratban maradt írásokra. Az MTA Filozófiai Intézete igazgatójához, Lukács Józsefhez fordultak a másolatok ügyében.³² A Lukács Archívumban ekkor már folyt a heidelbergi bőrönd tartalmának rendezése, feldolgozása és publikálásra történő előkészítése. Ennek a munkának egy részét Fehér Ferenc és Márkus György már korábban megkezdte. Radnóti Sándor ekkor a heidelbergi jegyzetek kiolvasását végezte³³. A kutatáso-

kat nagy mértékben segítette a fiatalkori levelezés közreadása,³⁴ valamint *A heidelbergi művészetfilozófia és esztétika* publikálása³⁵, Márkus György kutatómunkája³⁶.

Heller Ágnes és Fehér Ferenc, valamint Vajda Mihály és Márkus György számos tanulmányban foglalkozott Lukács életművével, tartós, állandóan megújuló kísérletet tettek arra, hogy tisztázzák viszonyukat mesterükhöz.³⁷ Ez a törekvés már Lukács életében megkezdődött.³⁸ A Budapesti Iskola tagjai közül Vajda Mihály elméletileg is megalapozott indoklását akarta adnia az elválásnak, annak egyben elválást jelentett a kommunista, marxista Lukács elméletétől. Alaptétele radikális: „az osztálytudat koncepciója és a bolsevik pártkoncepció egy és ugyanaz a dolog.”³⁹

Ilyen előzmények után indul el 1980-ban a *Lukács György hagyatékából* (Aus dem Nachlaß von Georg Lukács) kiadványsorozat. Lukács Györgyöt nem kötelezte semmilyen szerződés kéziratok hagyatékának vagy levelezésének kiadását illetően. Ennek ellenére természetesen tartottam felvenni a kapcsolatot a Luchterhand Kiadóval, amely Lukács összes művének kiadványsorozatát (*Georg Lukács Werke*. Herausgegeben von Frank Benseler) gondozta.

A Szerzői Jogvédő Hivatalon keresztül kapcsolat jött létre a Luchterhand Verlaggal és Dr. Hans Altenhein 1979. április 2-án kelt levelében igazolja „az archívum és az Akadémiai Kiadó közös gondozásában tervezett fenti sorozat tudomásulvételét és egyidejűleg ajánlatot tesz a kötetek terjesztésére vonatkozóan.”⁴⁰

Javaslatomra az alábbi válasz érkezett az Akadémiai Kiadó igazgatójától, Bernát Györgytől.

„A publikációból nem csináltunk titkot.”

Budapest, 1979. VI. 12.

Dr. Sziklai László elvtársnak, a Lukács Archívum és Könyvtár vezetője, MTA Filozófiai Intézet, Budapest V. Belgrád rkp. 2.

Tárgy: Lukács György hagyatéka

Kedves Sziklai Elvtárs!

Múlt hó 16-i levelére a következőkben válaszolok: A kérdés eldöntése, hogy ti. milyen előnyökkel járhat a Luchterhand bevonása a terjesztésbe vagy milyen esetleges hátránnyal az ő kihagyásuk, alapos mérlegelést igényel. Nem volna érdemes elhamarkodnunk a döntést, ezért azt tartanám célszerűnek, ha a Szerzői Jogvédő Hivatal olyan választ adna a nyugatnémet kiadónak, hogy a hátrahagyott írásokat az AKADÉMIAI KIADÓ fogja megjelentetni, s ha jönnek látja, adott időben megkeresi majd őket közös kiadási ajánlattal.

Eltársi üdvözléssel

*Róth Edith
/Bernát György/h*

A hagyatéki sorozatban elsőként Lukács első könyvének korai változata jelent meg. *A drámaírás főbb irányai a múlt század utolsó negyedében* az a pályamű volt, mellyel Lukács 1908-ban elnyerte a Kisfaludy Társaság Lukács Krisztina-díját.⁴¹ Kiadásával teljesebbé vált tudományos pályakezdesének képe, bővült a lehetőség a fiatal Lukács sajátos munkamódszerének megismerésére. Ennek a kezdetnek, mint alapvetésnek a jelentőségére Lukács hangsúlyozottan felhívta a figyelmet a Berlinben publikált mű előszavában, ami sokkal több mint köszönet és főhajtás. „Nem adhatom azonban ki e könyvet kezemből anélkül, hogy hálás köszönetemet ki ne fejezzem Alexander Bernát, Beöthy Zsolt és Riedl Frigyes tanár uraknak, akik a könyvnek első, a Kisfaludy Társaság pályázatára benyújtott feldolgozását olyan megértő és elnéző jóindulattal fogadták, és akiknek jó tanácsai és útmutatásai az átdolgozás alkalmával igen nagy hasznomra voltak.

Esetleges félreértések elkerülése végett meg kell jegyezni, hogy könyvem fő elvei már a pályázat alkalmával ugyanezek voltak; csak a történelmi és szociológiai keretek bővültek ki, és a formaanalízis lett erősen elmélyítve. Egészen új a könyvben csak a III.

fejezet. Többé-kevésbé bővítettem és változtattam valamennyi fejezeten, legtöbbet az I., II., X., XII. és XIII. fejezeteken. Hogy a XIV.-en sok változás történt, az természetes; éppen ott változhatott meg kialakulóban levő, még ki nem érett, még távolról sem történelmi távolságban levő írók felől az értékelés.”⁴²

Az *Aus dem Nachlass* sorozat (majd az *Archívumi Füzetek* és az *Alternatívák*) kiadásának megkezdésével az archívum a Lukács-kritikáról áthelyezte a hangsúlyt a Lukács-kutatásra, a politikáról a tudományra, helyesebben egy a lukácsi szellemet követő tudománypolitikára. Az elméleti és történeti kutatás, a hiteles filológia művelése arra kívánta fordítani a figyelmet, hogyan kell bánnunk filozófiai örökségünkkel, hogyan lehet és kell filozófiai dokumentumot Magyarországon közreadni.

Annak ellenére, hogy „hivatalosan” eltekintettek attól, hogy a Lukács Archívumban nincs a kutatás és a kiadás számára tilos forrás, akadt egy olyan mű a hagyatékban, amelynek megjelentetését már Lukács életében „nem tanácsolta” a Pártközpont és ezzel mintegy zár alá helyezte. Ma már persze több mint komikusnak tűnik, hogy a nyolcvanas évek közepén a hivatalos politika még mindig mint a rendszer létét fenyegető könyvet tartotta számon és ezért „zárt anyagnak” akarta minősíteni Lukács 1968-ban a demokratizálódás jelenéről és jövőjéről írott művét (*Demokratisierung heute und morgen*). Mivel semmiféle hivatalos adminisztratív tiltó határozat nem létezett ebben az ügyben, úgy határoztunk, hogy az eredeti kéziratot, mint a Lukács-hagyaték darabját, kiadványsorozatunkban közzétesszük. A publikációból nem csináltunk titkot és a soronlevő közlésről hírt adtunk az Akadémiai Kiadó *Neue Bücher – Philosophie '85* c kiadványában egyoldalas német nyelvű ismertetés kíséretében (In Vorbereitung: *Demokratisierung heute und morgen* von G. Lukács. Herausgegeben von L. Sziklai.) A publikáció⁴³ a sorozat többi kötetéhez hasonlóan nem keltett különösebb feltűnést, bár amikor a példányokat az Akadémiai Kiadó Váci utcai boltjában árulni kezdték, a Pártközpont munkatársa intézkedni próbált bevonásukról.

Miután a *demokráciakötet* az archívum többi kiadványához hasonlóan külföldre került, (Nyugat-)

Németországban *Szocializmus és demokratizálás* címmel Frank Benseler szerkesztésében és utószavával, valamint Rüdiger Danne-mann tanulmányával a Sandler kiadónál 1987-ben napvilágot látott⁴⁴.

A könyv teljes szövege csaknem három éven át tartó kemény küzdelem árán jelenhetett meg végre magyarul Magvető Kiadónál.⁴⁵

Harminc év alatt bizonyossá vált számomra, hogy az archíválási művelet, mint Wolfgang Ernst megállapítja, egy *örökül kapott* világ dolgait egy megalkotott világ anyagává változtatja, helyesebben akarja változtani.⁴⁶ Ugyanakkor teljesen biztossá vált az is, hogy „Az archívumnak legalább annyira, sőt sokkal inkább és mindenekelőtt a jövő eljövételét és nem egy múltbéli dolgot kell *szóvá tennie*.” Kérdéses azonban, hogy mit hoz a jövő. Derrida úgy tűnik nem volt túl optimista: „hogy mit is akart jelenteni az archívum, csak az eljövendő időkben ismerhetjük meg. Esetleg. Nem holnap, hanem az eljövendő időkben, hamarosan vagy talán soha.”⁴⁷

Az minden esetre bizonyos maradt, hogy minden papírdarabkára vadászni kell.

SZIKLAI LÁSZLÓ

JEGYZETEK

1 (Sziklai László) Előszó a „Lukács György hagyatékából” sorozathoz. Lukács György: A drámaírás főbb irányzatai a múlt század utolsó negyedében. Akadémiai Kiadó, 1980. 7. o.

2 François Furet: Egy illúzió múltja. Esszé a 20. század kommunista ideológiájáról. Európa Könyvkiadó, 2000. 215. o.

3 Nem akármilyen csoport volt ez. „Szinte minden diák rokonságában vagy ismeretségi körében voltak börtönviselt, tábor megjárta emberek. Évfolyamtársaink között is akadt, akit a forradalom után lecsuktak. Mindenki tudta, besúgók vannak köztünk. Nem lehetett nem tudni, mert gyengébb idegzetű spiclik olykor már nem volt szükség rájuk, ösztöndíjjal egyetemre küldték őket, hogy aztán vezető állást kaphassanak. Tanáraink között ott voltak a forradalom utáni tisztogatás gyűlöletes figurái.” Bence György: Visszaemlékezések, megemlékezések. In: Politikai-filozófiai tanulmányok 1990–2006. 312. o. – Bertalan Lászlóról és Hamburger Mihályról lásd uo.

4 Bence György aspiránsvezetője Lukács György volt, majd halála után Márkus György lett. Bence 1972-ben írt kandidátusi disszertációját – Kritikai előtanulmányok egy marxista tudományfilozófiához – csak 1989-ben védhette meg és ekkor nyerte el a doktori fokozatot. Könyvét 1990-ben jelentette meg az MTA Filozófiai Intézete, melynek akkor igazgatója voltam. 1991. febr. 15-én írta kedves, ironikus ajánló sorait: „Sziklai Lacinak, akinek kezdeményezése és ügybuzgalma nélkül talán még két évtizedet kellett volna várnom erre a könyvre.”

5 Jacques Derrida / Wolfgang Ernst: Az archívum kínzó vágya / Archívumok morálja. Kijárat Kiadó, 2008. 11. o.

6 Uo.

7 Czobel Ernő: A moszkvai Marx–Engels Intézetéről. Die neue Russland. II. 1–2 (1925) 19–21. In: Válogatott írásai. Kossuth Könyvkiadó, 1963. 227. o. – A tudományos, kiadói és archívumi munkát illetően teljesen egyértelmű volt az intézmény hivatása: „Az intézet minden egyéb, már megjelent és előkészületben lévő publikációját a teljes Marx–Engels-kiadás előmunkálatának vagy kiegészítésének tekintjük.” Uo. 280. o.

8 „1930-ban tudományos munkatársa lettem a moszkvai Marx–Engels Intézetnek. Itt két váratlan szerencse jött segítségemre: abba a helyzetbe kerültem, hogy elolvashattam a Gazdasági-filozófiai kéziratok már teljesen kibetűzött kéziratát, és megismerkedhettem M. Lifszicel, egy egész életre szóló barátság kezdeteképpen.” Lukács György: Történelem és osztálytudat. Magvető Kiadó, 1971. 732. o.

9 „mint a Marx–Engels Intézet munkatársa olvastam, még ki nem adott kéziratban, Marx ama művét, mely bennem ezt a fordulatot kiváltotta.” Lukács György: Utam Marxhoz Válogatott filozófiai tanulmányok. I. kötet. Magvető. 1971. 25. o.

10 „LUKÁCS: Rjazanov a Marx–Engels Intézet igazgatója volt, híres marxista, aki a nagy Marx–Engels-kiadást csinálta még a régi időkben. Különc ember, de rendkívül művelt és igazi Marx-ismérő. Már ott-tartózkodásom idején volt valami kellemetlensége, amiért vidékre helyezték, és aztán a nagy perek idején eltűnt. A részleteket nem lehet tudni.” Lukács György: Megélt gondolkodás. Életrajz magániszalagon. Az interjúkat készítette **Eörsi István** és Vezér Erzsébet. Magvető Könyvkiadó, 1989. 209. o.

11 Sziklai László: Proletárforradalom után. A kominternált Lukács György 1930–1945. Argumentum, 2004. 141. o. – Az Intézetéről lásd még Franz Schiller: Der Marx–Engels-Institut in Moskau. Archiv für die Geschichte des Sozialismus und Arbeiterbewegung, 1930.

12 A Filozófiai Intézet történetéről lásd (Horváth Pál) Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai Intézet. MTA, Budapest, 2000. – „Az intézet létrehozásában egyetértés volt olyan marxista tudósok és tudománypolitikusok között, mint Révai József, Rudas László vagy Lukács György, maga az intézetalapítás azonban elmaradt. 1950-ben, amikor az első Lukács-vita kibontakozott, Lukács különösen szorgalmazta az új tudományos műhely megszervezését, hiszen az alkalmas »viszszavonulási terület« lehetett volna számára.” Im. 4. o.

13 Horváth Pál: Filozófiai Intézet. Im. 10. o.

14 Bence György–Kis János: A kelet-európai marxizmus kerülőútjai. In: Marc Rakovski (Bence György–Kis János) A szovjet típusú társadalom marxista szemmel. Párizs, 1983. 192–193. o.

15 Georg Lukács und der Revisionismus. Eine Sammlung von Aufsätzen. Hrsg. v. Hans Koch. Aufbau Verlag, 1950. – A problémáról ld. Sziklai László: Az utolsó „kollektív ítélet”. (Lukács-bírálat 1958/59), in: . Egyszer volt, hol nem volt. T-Twins Kiadó, 1995.

16 Lukácsot a Tanácsköztársaság bukása után már élénken foglalkoztatta az átmenet problémája. A magyar kommunista pártban belül a Kun-frakció számára az volt evidens, hogy a proletárdiktatúrát csak egy szocialista forradalom követheti. A Blum-tézisek vitájának ez a kérdés volt az elméleti alapja. 1945-ben a háború végének közeledtével Lukács számára fő kérdéssé vált az, hogy a háború után lehetséges-e egy átmeneti állami-társadalmi forma, a demokratikus köztársaság. 1945. április 16-án Mihail Lifszich írt levelében beszámol arról, hogy az utóbbi időben újra foglalkoztatja az a gondolat, „amelyet Marx a negyvennyolcas forradalom után mondott ki, tudniillik az, hogy a demokratikus köztársaság csak az Egyesült Államokban statikus és állandó kormányforma, Európában azonban csupán dinamikus átmeneti forma, nem teljesen igazolható be az események menetében. Magától értetődően, felfoghatjuk most is a demokráciát átmeneti formának, de ha valamely átmenetnek esetleg 10-20 évig kell tartania, akkor átmeneti jellegének kell, hogy statikus vonásai is legyenek.” Véleményem szerint Lukács aligha felejtette el 1956-ra ezt az átmeneti formát mint lehetőséget, amelyet egy népfelkelés győzelemre vihet. A népi demokratikus fordulat ugyanis szerinte egy olyan nagy tömeges mozgulás, amelyben egy országban a társadalom minden osztálya egyöntetűen részt vesz. Lukácsnak tehát volt koncepciója, amit hiányolt Nagy Imrénél. (Nagy Imre politikusi képességeiről, programjainak megítéléséről ld. Heller Ágnes, *Bicikliző majom. Élet- és korrajz*. Kőbányai János interjúregénye. Múlt és Jövő Kiadó, 1999. 102–104. o.) Meggyőződésem szerint mindennek nem mond ellen, hogy a közvetlenül halála előtt **Eörsi Istvánnak** adott interjúban Lukács azt tartotta fontosnak elmondani, hogy „én ötvenhatot egy nagy spontán mozgalomnak fogtam fel. Ennek a spontán mozgalomnak kellett egy bizonyos ideológiát adni, és én vállalkoztam arra, hogy egyes előadásokban elvégezzem ezt a feladatot. Például tisztázni próbálom mennyire megváltozott viszonyunk a többi néphez, és hogy most tényleg lehetséges az együttműködés, a koegzisztencia, és mik a koegzisztencia feltételei. Úgyhogy ilyenfajta ideológiai törekvés volt bennem, ezen túlmenően, azt hiszem, semmi.” (Lukács György, *Megélt gondolkodás. Életrajz magnószalagon*. Az interjúkat készítette **Eörsi István** és Vezér Erzsébet. Magvető Könyvkiadó, 1989. 290. o.)

17 „Amikor a pártot újjászervezték, és a párt megkapta mostani nevét, én bejelentettem, hogy igényt tartok a párttagságra. Levelet írtam a Központi Bizottságnak, megírtam, hogy amióta párttag vagyok azóta egész pártéletem világos a párt előtt, tehát semmi ok nincs arra, hogy megtagadják párttagsági kérelmemet. Ezt természetesen mégis megtagadták, illetőleg nem kaptam választ erre a levélre, és tíz év múlva merült csak fel ismét a válasz kérdése. / Kérdés: De továbbra is rossz néven vették, hogy miniszter volt a Nagy Imre-kormányban? / Lukács: Természetesen.” (Lukács György: *Megélt gondolkodás. Életrajz magnószalagon*. 299. o.)

18 Sziklai László: „'41-ben mégis lebuktam”. In: *Sztálinizmus és fasizmus. Jászóveg Műhely Kiadó*. 2002. 37. o

19 „Elrendelem a felsorolt anyagok elégetés útján történő megsemmisítését.” Határozat az 1941. július 3-i házkutatás (során elkobzott) anyagok megsemmisítéséről. Vallatás a Lubjankán. Lukács György vizsgálati ügyiratai. Életrajzi dokumentumok. Argumentum Kiadó — Lukács Archivum. 2002. 94. o.

20 A történetről lásd: *Filozófusper*, 1973. — Kiűzetés a marxizmusból; *Pertörténet*; *Tizenhat év után*; *Levél a Központi Bizottsághoz*; *Vajda Mihály: Szembesítés. A Világosság különkiadása*, 1988. május. 1–47. o. — *Csizmadi Ervin, Út a „filozófusper”-hez*; *A „filozófusper” és a kizárások* (1963. február–március) In: *A magyar demokratikus ellenzék* (1968–1988). Monográfia. T-Twins Kiadó, 1955. 59–67. o. *Csizmadi Ervin utal a szovjetunióbeli ellenzéki ségre*, amely már a 70-es évek elején erős volt és hatást gyakorolt a „táborra” is. 59. o.

21 Megjelent 1992-ben: *Bence György–Kis János–Márkus György: Hogyan lehetséges kritikai gazdaságtan? Szerkesztette Kis János és Sziklai László*. T-Twins Kiadó–Lukács Archivum.

22 Új típusú kapcsolat az értelmiséggel. Ülészett az MSZMP KB társadalompolitikai bizottsága. *Népszabadság*, 1989. május 4. 3. o. — *Meghívottként jelen volt Király Tibor akadémikus és Sziklai László, az MTA Filozófiai Intézete igazgatója, a Lukács Archivum vezetője*. — A tárgyalás nyomán született bizottsági állásfoglalás kimondta a társadalomtudomány elválasztását a pártpolitikától: „nem engedhető meg hogy politikai beavatkozással korlátozzák a tudományos kutatást, a vita és a publikálás szabadságát. A különböző tudományos álláspontokat nem lehet egyes kutatók politikai minősítéséhez felhasználni. A testület véleménye szerint a tudományos nézetek ideológiai, politikai címkézésére semmilyen politikai fórumnak nincs felhatalmazása. A politikai határozatoknak ellentmondó tudományos eredmények, következtetések megítélése nem a pártpolitikai, hanem a tudományos közvélemény feladata.” uo. — A történetről ld. még: <http://www.c3.hu/scrip-ta/beszelo/98/04/ludas.htm>

23 Horváth Pál, im 18. o.

24 A központi rendezvény témakijelölése volt az őra Lukács marxista korszaka elismerésének a Szovjetunióban és a szocialista országokban. A konferencia anyagát ld. Az élő Lukács. Szerkesz-

tette: Sziklai László. Kossuth Könyvkiadó, 1986. — *Aczél György „akadályoztatása miatt” nem tartotta meg eredetileg tervezett előadását, levelet írt a konferencia résztvevőkhöz. (Elvtársunk Lukács György. Aczél Györgynek, a Lukács Emlékbizottság elnökének levele a konferencia résztvevőkhöz. uo.)*

25 Horváth Pál: im. uo.

26 *Irányelvek Lukács György születésének 100. évfordulójára*. Az MSZMP KB mellett működő művelődéspolitikai munkaközösség állásfoglalása. In: *Lukács György, Marx és Lenin. Függelék. Válogatta: Sziklai László*. Kossuth Könyvkiadó, 1985. 374. o. — *Tudomásom szerint nem volt egyszerű feladat elfogadtatni az MSZMP új állásfoglalását Lukácsról a szocialista országok egyes ideológusaitól*. *Hans Koch elvtársat, az NDK vezérideológusát például alig lehetett meggyőzni arról, hogy Lukács György a harmincas évek elején a Komintern megbízásából a német kommunista párt tagjaként végzett pártmunkát Berlinben.*

27 Uo. 375. o.

28 *Knopp András feljegyzései*, 1972. október 27., november 16., december 13. MOL 288. fond 36/1972/9. öe — ld <http://www.phil-ins.thu/elidegen.html> — a Budapesti Iskola fogalma természetesen a mai napig érvényben van.

29 *Köncöl Csaba: Az „iskolamester”*. Beszélő beszélgetés Fehér Ferencel. I. Beszélő, 1991. augusztus 31. 57. o.

30 Uo. 56. o.

31 Uo. 57. o.

32 A kérés teljes mértékben jogszerű volt. Lukács György végrendeletének tanúsága szerint, számított Heller Ágnes és Fehér Ferenc tanácsadói közreműködésre kéziratjai rendezésében.

„Végrendelet

.../2/ Szerzői hagyatékom gondozásával és személyemhez fűződő jogok gyakorlásával örökösöm közül Jánossy Ferencet bízom meg. -

/3/ A kézirataim rendezéséről, bel- és külföldi közzétételéről, kiadásáról, valamint már kiadott műveim további kiadásáról és fordításáról ugyancsak Jánossy Ferenc legyen jogosult határozni és gondoskodni.

/4/ Jánossy Ferenc a /2/ és /3/ bekezdések szerinti tevékenysége körében vegye igénybe Fehér Ferenc és felesége Heller Ágnes budapesti /XIII. Radnóti Miklós u. 45. sz./ lakosok tanácsadói közreműködését.

Kelt Budapest, 1971. /Ezerkilencszázhetvenegy/ évi március hó 6. /hatodik/ napján.”

33 Ennek a történetnek egyik, nem mellékes mozzanata az alábbi levél:

L 211/81

81. május 6.

Filozófiai Intézet
B U D A P E S T

Feljegyzés Lukács József igazgató elvtárs részére
Mellékelten betekintésre /és visszavárárolag/ megküldöm Lukács György „Heidelbergi jegyzetfüzet 1.” kéziratának Radnóti Sándor által elkészített olvasatát. A rekonstrukció magas színvonalát nem tartom szükségesnek külön hangsúlyozni, erről maga a szöveg, illetve a Bevezetés tanúskodik, pusztán a korábbi beszélgetéseink során felmerült kétségeket szeretném eloszlatni.

Az intézet ezt a munkát nem tudta anyagi szempontból minőségének megfelelően dotálni! Ám ezt most mellékes kérdésnek tartom. Nézetem szerint sokkal fontosabb, hogy a rekonstrukciós munka, amely tudományos tevékenységünkhöz elengedhetetlen, folytatódjon. /Pl. még 6 db. hasonló jegyzetfüzet van bir-tokunkban./

Nemcsak politikai, de hangsúlyozottan szakmai érdekünk fűz-

dik ahhoz, hogy az ilyen típusú előmunkálatokba mindazokat fokozatosan bevonjuk, akiknek tudományos, filológiai, textológiai felkészültsége és alapossága kamatoztatható ezen a területen. Minden kétséget kizáróan közéjük tartozik Radnóti Sándor is.

Javasolom Igazgató elvtársnak, hogy a fentiek figyelembevételével engedélyezze, hogy a jövőben, amennyiben a politikai és pénzügyi feltételek ezt lehetővé teszik., újabb szerződést köthessünk Radnóti Sándorral, a korábbi feltételek mellett.

Tisztelettel

Dr. Sziklai László
a Lukács Archivum és Könyvtár vezetője

A rekonstrukció számos ok miatt elhúzódott, és Bacsó Béla 1997-ben fejezte be. *Georg Lukács: Heidelberger Notizen (1910–1913). Eine Textauswahl*. Herausgegeben von Béla Bacsó. Vorwort zu einem Lesebuch 7–10. Deutsche Bearbeitung Albrecht Friedrich. Redaktion László Sziklai. Akadémiai Kiadó, Lukács Archivum és Könyvtár, 1997.

34 Lukács fiatalkori levelezésének nagy része a heidelbergi bőrdő megkerülésének köszönhetően jelent meg. *Lukács György levelezése (1902–1917)*. Válogatta, szerkesztette, a Bevezetőt írta, a jegyzeteket, életrajzi mutatókat, az időrendi áttekintést és a névmutatót készítette Fekete Éva és Karádi Éva. Magvető Kiadó, 1981. — *Karádi Éva: Dokumentumok Lukács György heidelbergi korszakából*. Valóság 1974. 11.

35 *Georg Lukács: Heidelberger Philosophie der Kunst (1912–1914)*. Luchterhand, 1974. — *Karádi Éva: Dokumentumok Lukács György heidelbergi korszakából*. Valóság 1974. 11.

36 *Márkus György: A heidelbergi művészetfilozófia és esztétika keletkezése és szerkezete*. In: *A Budapesti Iskola*. II. köt. Márkus György–Vajda Mihály. Válogatta és szerkesztette Kardos András. Argumentum Kiadó, Lukács Archivum. 1997. 7–35. o.

37 *A Budapesti Iskola. Tanulmányok Lukács Györgyről*. I. Fehér Ferenc–Heller Ágnes. T-Twins Kiadó — Lukács Archivum, 1985. Válogatta és szerkesztette Kardos András; II. Márkus György–Vajda Mihály.

38 *Heller Ágnes felidézi az Ontológia fogadtatásának történetét: „Nagyon rossz véleményét alakítottunk ki róla... Eldöntöttük, megmondjuk Lukácsnak, hogy rossz. Megírtuk a Feljegyzések Lukács elvtárs ontológiájához.”* Heller Ágnes, *Bicikliző majom. Életrajz és korrajz*. Kőbányai János interjúregénye. Múlt és Jövő Könyvek, 1999. 229. o.

39 *Vajda Mihály, Marxizmus és Kelet-Európa. Levélféle barátainak*. In: *Marx után szabadon, avagy miért nem vagyok már marxista? Gondolat*, 1990. 49. o.

40 2. April 1979 HA/dm

Sehr verehrte Frau Acs,

Sehr verehrte Frau Gärtner,

Vielen Dank für Ihren Brief vom 23. März. Auch wir bedauern die eingetretenen Verzögerungen bei der Lukács-Gesamtausgabe sehr, gerade auch im Hinblick auf die Ontologie, die immerhin als nächstes vorgesehen ist.

Ferner danke ich Ihnen für Ihre Informationen über die Schriftenreihe aus dem Nachlaß von Georg Lukács, die ich auch an Herrn Professor Benseler weitergebe. Ohne seiner Antwort vorgreifen zu wollen und ohne Kenntnis des genauen Inhalts Ihrer Schriftenreihe, möchte ich zunächst davon ausgehen, daß Ihr Plan mit dem Generalvertrag zwischen Georg Lukács und uns nicht kollidiert. Eine Abstimmung wäre allerdings im Hinblick auf den geplanten Band 18. „Nachgelassene Schriften”, der Gesamtausgabe nötig.

Eine andere Frage ist es, ob es nicht sinnvoll wäre, wenn wir in Ihrem Auftrag den Vertrieb dieser Schriftenreihe ind der Bundesrepublik und im westlichen Ausland übernehmen. Es ist vorhersehbar, daß die Bände de neuen Reihe im Zweifelsfall bei uns bestellt werden. Bitte überlegen Sie diese Möglichkeit nochmals.

Mit freundliche Grüßen

Dr. Hans Altheimer

41 *Lendvai L. Ferenc: Bevezetés*, 9–13. o.

42 *Lukács György: A modern dráma fejlődésének története*. Magvető Kiadó. Előszó, 23. o.

43 *Georg Lukács: Demokratisierung heute und morgen*. Herausgegeben von László Sziklai. Mit einem Vorwort von Miklós Almás. (Veröffentlichungen des Lukács Archivs aus dem Nachlass von Georg Lukács.) Akadémiai Kiadó, Budapest. 1985.

44 *Georg Lukács: Sozialismus und demokratisierung*. Mit einer editorischen Nachbemerkung von Frank Benseler und einem Nachwort von Rüdiger Dannemann. Sandler Verlag, Frankfurt am Main, 1987. — *Frank Benseler a helyzetet érzékeltető megfogalmazásban ad hírt arról, hogy a könyv a Lukács Archivum Aus dem Nachlaß kiadványsorozatában dr. Sziklai László szerkesztésében és Almási Miklós előszavával „Magyarországon kívül nem kapható és nem terjesztett kiadásban”* 1985-ben Budapesten megjelent. Frank Benseler, Editorische Nachbemerkung. 135. o.

45 *Lukács György: A demokratizálódás jelene és jövője*. Magvető Kiadó, 1988.

46 *Wolfgang Ernst*, im. 109. o.

47 *Jacques Derrida. Az archívum kínzó vágya. Freudi impresszió*. Wolfgang Ernst, Archivumok morálisa. Rend a rendtelenségből. Im. 38. 40. o.